

ВІДГУК

офіційного опонента Авшенюк Наталії Миколаївни, доктора педагогічних наук, професора, завідувача відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України про дисертацію Петрової Софії Олексіївни «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю модернізації української системи вищої професійної освіти в контексті динамічних змін на ринку праці, спричинених ескалацією трудової міграції, декваліфікацією кадрів та їх суттєвою нестачею з одночасним посиленням вимог роботодавців до професійних компетентностей на тлі європейської інтеграції. Розв'язання проблеми спонукає до вивчення кращих практик прогресивного зарубіжного досвіду для створення гнучкої системи соціального партнерства в національній вищій освіті, здатної реагувати на виклики технологічного й соціального походження та налагоджувати конструктивний діалог із роботодавцями. За таких умов дуальна система вищої освіти Німеччини постає взірцем ефективної моделі, яка демонструє успіх раціональної соціальної кооперації між державою, університетами та бізнесом, що сприяє формуванню висококонкурентного людського капіталу, підвищенню продуктивності праці та подоланню безробіття.

Осмислення тенденцій розвитку дуальної вищої освіти упродовж першої чверті XXI століття в Німеччині сприятиме встановленню й усвідомленню викликів, спричинених поєднанням традиційної освітньої спадщини та сучасних освітніх вимог, а також напрацюванню ефективних шляхів їх подолання у системі вищої освіти в умовах євроінтеграції. У контексті наведених вище міркувань вважаємо дослідження Петрової Софії Олексіївни «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини» актуальним, що відображає сучасні запити суспільства на підвищення якості вищої освіти та підготовки кваліфікованих фахівців для продуктивного відтворення й розбудови соціально-економічного потенціалу України.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Авторкою дисертації вперше на підставі порівняльно-педагогічного аналізу виявлено та обґрунтовано сучасні тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини, зокрема: інституціоналізація дуальної вищої освіти як складової національної системи професійної підготовки; еволюція моделей дуальних освітніх програм у взаємозв'язку з розвитком ринку праці та регіональної економіки; посилення ролі соціального партнерства між закладами вищої освіти, роботодавцями та державними інституціями; розширення

функціональної участі підприємств у формуванні змісту освітніх програм і результатів навчання; професіоналізація наставництва як ключового елемента забезпечення якості практичної підготовки; диверсифікація організаційних моделей дуального навчання у вищій освіті; інтеграція академічної підготовки з навчанням у процесі та через працю; посилення компетентнісної орієнтації дуальних програм; зростання значущості дуальної вищої освіти як інструмента регіонального розвитку та кадрової політики. Увиразнено можливості використання конструктивних ідей німецького досвіду розвитку дуальної системи вищої освіти в умовах українського освітнього простору з урахуванням інституційних, правових і соціально-економічних особливостей національної системи вищої освіти.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтування дуальності освіти як фундаментального принципу інтеграції академічного і професійного середовищ підготовки фахівців з урахуванням системного підходу. Крізь призму інституційного аналізу дуальну освіту розкрито як комплексний соціально-педагогічний феномен, що дозволило вийти за межі суто дидактичного трактування, а також змоделювати організаційні й інституційні структури дуального навчання, що уможливило верифікувати умови їхньої ефективності у мінливих соціально-економічних контекстах Німеччини та України. Окрему увагу приділено методології соціального партнерства та наставництва як ключових важелів конвергенції інтересів основних стейкхолдерів (держави, бізнесу та ЗВО).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що С.О. Петровою у підрозділі 3.2. дисертації сформульовані рекомендації про врахування у вітчизняній вищій освіті на загальнодержавному й інституційному рівнях прогресивних ідей з досвіду Німеччини в умовах її динамічного й масштабного оновлення й орієнтації на кращі зразки міжнародних практик освітньої політики. Заслугове на схвалення конкретизація умов та обмежень адаптації окремих елементів німецької моделі без механічного перенесення інституційних рішень на український освітній ґрунт. Насамперед, структуровані результати дослідження слугують корисним джерелом для професійного розвитку фахівців із розроблення освітніх політик та відповідного законодавства для забезпечення конкурентоспроможної, гнучкої й динамічної системи вищої освіти в інтересах економічної стабільності та розвитку України. Водночас, матеріали дисертації можуть бути використані українськими науковцями в порівняльно-педагогічних студіях; отримані результати є цінним додатком до академічного арсеналу і можуть бути застосовані науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти для розширення та вдосконалення змісту навчальних дисциплін, як освітніх компонентів програм підготовки здобувачів освіти, що уможливить глибше зрозуміння дуальності як феномену зміцнення соціальної відповідальності освіти,

бізнесу й виробничій сфері за відтворення людського капіталу, враховуючи підходи та досвід Німеччини.

З огляду на теоретичні і практичні здобутки, висновки та результати, висвітлені у тексті дисертації, створюють фундамент для подальшого вдосконалення вітчизняної системи вищої професійної освіти з урахуванням принципів дуальності навчання, соціального партнерства, а також балансу державного й недержавного фінансування й управління якістю підготовки фахівців.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Аналіз змісту дисертації й публікацій С.О. Петрової є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність представлених авторкою результатів дослідження. Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується адекватно використаними теоретичними й емпіричними методами дослідження, логікою викладу змісту роботи, значною інформаційною насиченістю дисертації й методологічною виваженістю. Методологічна зрілість авторки простежується валідністю обґрунтованих у першому розділі дисертації методологічних засад дослідження, які забезпечують теоретико-методологічну цілісність аналізу дуальної системи вищої освіти Німеччини та можливість її зіставлення з українським контекстом. Дослідження спирається на поєднання порівняльно-педагогічного, системного, інституційного, контекстуального та компетентнісного підходів, що дає змогу розглядати дуальну систему вищої освіти як багатовимірний феномен на перетині освітньої політики, ринку праці та педагогічної практики.

Виконана робота переконує щодо вміння дослідниці систематизувати і узагальнювати наукові й практичні напрацювання в контекстних і нормативних аспектах досліджуваного явища в історичній ретроспективі, робити порівняльно-педагогічний аналіз, виокремлювати головне для опису тенденцій, пропонувати рішення та бачити перспективи розвитку обраної проблеми дослідження. Це свідчить про те, що С.О. Петрова успішно оволоділа основними дослідницькими компетентностями, які є необхідними для отримання ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, а її наукова робота є певним внеском у розширення наукової проблематики з модернізації вищої професійної освіти у міжнародному вимірі.

Викладений у вступі науковий апарат дисертації уможливив формування цілісного алгоритму розв'язання досліджуваної проблеми. Обрані авторкою дисертації методи дослідження (пошуковий метод, компаративний, історичний, структурно-функціональний аналіз, метод наукової екстраполяції, спостереження, інтерв'ю) відповідають специфіці компаративного дослідження і забезпечують валідність одержаних результатів, що підтверджується забезпеченням кваліфікованої роботи з науковою літературою, нормативно-правовими й

методичними документами, фактами і даними задля аналізу поняттєво-термінологічного апарату роботи і виявлення основних наукових підходів до тлумачення принципу дуальності у вищій освіті; простеження еволюції дуальної системи вищої освіти на основних етапах; виявлення соціально-економічних та культурних передумов її формування в Німеччині; визначення механізмів взаємодії основних суб'єктів освітнього процесу у межах дуальних освітніх програм; а також встановлення подібних і відмінних рис організаційних моделей дуальних освітніх програм у Німеччині та Україні.

5. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях. Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю здобувачки у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних масових заходах різного рівня. На особливу увагу заслуговує реалізація дисертанткою можливостей презентувати й апробувати результати дослідження під час проведення гостьових лекцій за тематикою дослідження на кафедрі професійної освіти в сфері технологій та дизайну Київського національного університету технологій та дизайну.

Основні положення та результати наукового дослідження відображено в 11 наукових працях, з яких 4 наукові статі у фахових виданнях України; 6 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій, в яких додатково висвітлено результати дисертації, а також 1 методичні рекомендації.

6. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація має чітку структуру: анотації (українською й англійською мовами), вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел. Зміст виразно відображає тематику дослідження, обґрунтування сформульованих положень з орієнтацією на науково-теоретичні засади педагогічної компаративістики, сучасні тенденції розвитку вітчизняної і зарубіжної вищої професійної освіти, а також потенціал в контексті відтворення висококваліфікованого людського капіталу і вирізняється обґрунтованістю та системністю підходу до дослідження процесів інтегрування освітніх й економічних інтересів задля забезпечення стабільності ринку праці, характерних для вищої освіти Німеччини наприкінці ХХ – першій чверті ХХІ століття.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади розвитку дуальної системи вищої освіти в Німеччині» визначено стан розробленості наукової проблеми й окреслено її термінологічне поле, враховуючи пріоритетні напрями досліджень українських і зарубіжних учених. Важливим науковим здобутком дисертантки вважаємо обґрунтування специфічності німецької дуальної системи вищої освіти як форми вищої освіти, інституційно вбудованої в систему відтворення людського капіталу на підставі аналізу розбіжностей між семантично спорідненими

ключовими поняттями дослідження: «apprenticeship», «cooperative education», «work-based learning» та «duales Studium» в різних національних контекстах. Особливу увагу приділено аналізу історико-генетичної еволюції дуальної моделі та доведено її зумовленість особливостями економічного, історичного й політичного розвитку країни. Виявлено й охарактеризовано три основні взаємопов'язані фази (протофаза, консолідації, розширення) становлення дуальності вищої освіти в Німеччині, в яких відображено її розвиток від локальних експериментів в університетах прикладних наук до інституційно зрілої системи, що ґрунтується на встановлених нормативно-правових засадах і фінансово-організаційній архітектурі соціальної партнерської відповідальності.

У межах другого розділу дисертації «Тенденції трансформації дуальної системи вищої освіти Німеччини на сучасному етапі» умотивовано цілісність дуальної системи вищої освіти в Німеччині на підставі аналізу механізмів взаємодії та взаємоузгодження її правових, організаційних, фінансових, дидактичних і кадрових компонентів. На підставі аналізу законодавчої бази та стратегічних документів, що регламентують діяльність сучасних німецьких університетів в контексті реалізації принципів соціального партнерства, авторка наводить переконливі докази на користь ключових характеристик досліджуваного феномену, а саме: баланс між єдністю загальнофедеральних стандартів і регіональною варіативністю рамкових положень; інституційна диференціація моделей реалізації, спричинена відмінностями в централізації управління, формою взаємодії з виробничою й бізнесовою сферами; глибинне інтегрування теорії і практики в освітніх програмах; мережевість партнерств з посиленням регіонального інтегрування програм і чутливості до змін економічної структури; професіоналізація наставництва; розвивальна система забезпечення якості з оперттям на цифрову й інноваційну трансформацію.

У третьому розділі дисертації «Становлення та перспективи розвитку дуальної форми здобуття вищої освіти в Україні у контексті референтного німецького досвіду» увагу акцентовано на докладній характеристиці специфіки української моделі дуальної системи вищої освіти, що перебуває на етапі інституційного становлення, напрацювання нормативного базису на основі експериментальних практик реалізації.

Беззаперечною цінністю рецензованого дослідження є обґрунтування рекомендацій щодо можливого запровадження кращих ідей німецького досвіду реалізації принципів дуальної освіти в університетах України на підставі визначення системних проблем, а саме: фрагментарності правового поля, нечіткого статусу здобувача освіти у дуальній формі здобуття вищої освіти, недостатньої інституціоналізації ролі роботодавців, відсутності спеціалізованих координаційних структур і нестачі економічних стимулів для участі бізнесу. Виокремлення й характеристика перспективних напрямів розвитку дуальної вищої освіти в Україні

уособлює стратегічне бачення покращення стану її оновлення з опертям на контекстні середовищні реалії цієї галузі освіти в нашій країні та позитивний німецький досвід загальнонаціонального цілепокладання, управлінської сталості й інституційної підтримки. Важливим є те, що авторка окреслює перспективи використання інноваційних німецьких практик в українській системі вищої освіти, які мають практичний потенціал реалізації у процесі реформування професійної підготовки фахівців в Україні з огляду на євроінтеграційні процеси.

Загальні висновки логічно поєднанні зі змістом дисертації і відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. Результати порівняльно-педагогічного дослідження С.О.Петрової супроводжуються матеріалом у графічному відображенні, у вигляді 16 таблиць, які суттєво розширюють і поглиблюють змістове поле дисертаційного дослідження.

7. Дотримання академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Дисертація Петрової Софії Олексіївни на тему «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини» є повністю самостійним науковим дослідженням, яке містить нові наукові результати та положення, має внутрішню єдність і свідчить про особистий внесок автора в педагогічну науку. Представлені в дисертації положення та ідеї є виваженими, оригінальними й обміркованими автором дисертації. Цілісний аналіз тексту дисертації С.О.Петрової дає підстави стверджувати, що авторка у повному обсязі дотримувалася вимог академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи новизну, теоретичне і практичне значення рецензованого дослідження С.О.Петрової, обґрунтованість отриманих результатів, вважаємо за необхідне висловити зауваження та побажання щодо його можливого удосконалення у контексті наукової дискусії.

1. У дисертації здійснено ретельний аналіз дуальної системи вищої освіти Німеччини як інституційно сформованої моделі інтегрування освітньої галузі та ринку праці. Водночас, на нашу думку, доцільним було б більш розгорнуто обґрунтувати вплив формування загальноєвропейського освітнього простору на розвиток досліджуваного феномену, зокрема з огляду на євроінтеграційні процеси в освітньо-професійній сфері.

2. Авторкою умотивовано інституційний підхід до аналізу дуальної системи вищої освіти Німеччини. Разом з тим у роботі недостатньо уваги приділено вивченню взаємозв'язку розвитку дуальної вищої освіти з процесами її інтернаціоналізації.

3. Заслуговує на схвалення докладний аналіз нормативно-правових та інституційних засад функціонування дуальної вищої освіти Німеччини. Водночас їх детальне представлення в тексті дисертації перевантажує його надмірною

інформативністю. На наше переконання, доцільним було б частково узагальнити дослідницькі матеріали у вигляді таблиць або аналітичних схем, що полегшило б їх сприйняття.

4. У третьому розділі дисертації визначено перспективні напрями розвитку дуальної форми здобуття вищої освіти в Україні з урахуванням німецького досвіду. Разом з тим, подальші дослідження могли б спрямовуватися а детальніше вивчення інституційних механізмів формування сталого соціального партнерства між закладами вищої освіти та роботодавцями.

5. Певним дискусійним моментом дисертації є диспропорція у її структурі. Зокрема перший розділ є значно об'ємнішим у порівнянні з іншими, а третій натомість має відносно менший обсяг, що певною мірою впливає на загальну композиційну збалансованість дисертації. Вважаємо, що доцільним було б розподілити аналітичний матеріал рівномірніше між розділами, зокрема за рахунок розширення практико-орієнтованого і прогностичного компонентів третього розділу.

9. Загальний висновок про рівень набуття здобувачкою теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Вважаємо, що викладеним текстом дисертації С.О. Петрова підтвердила здатність ґрунтовно вивчати досліджувану проблему, екстраполювати положення зарубіжних авторів, а також власні висновки та авторські узагальнення у контекст сучасної української компаративістики, виявляти й обґрунтовувати пріоритетні тенденції розвитку вищої дуальної освіти Німеччини та України, що об'єктивно підтверджує її наукову ерудицію, високий рівень теоретичних знань та акумульований науково-педагогічний досвід. Відзначимо, що авторку вирізняє вміння фахово визначати та розв'язувати поставлені завдання, а також прогнозувати перспективні напрями дослідження. Текст дисертації побудований на оригінальній методологічній концепції, яка суттєво збагачує апарат компаративних досліджень у галузі педагогічної науки. Використання системного підходу та якісних методів аналізу гарантує високу наукову достовірність отриманих висновків.

Висловлені нами зауваження мають дискусійний характер, через що не зменшують наукову новизну, теоретичну й практичну значущість дисертації, та зосереджують увагу на більш докладному вивченні окремих проблем вищої професійної освіти і педагогічної науки загалом.

10. Загальна оцінка дисертації та наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня та з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини» є завершеною науковою працею, в якій її авторкою, Петровою Софією Олексіївною, отримано нові науково обґрунтовані результати в галузі вищої освіти та порівняльної педагогіки, що уможливило вирішення важливої проблеми в річищі

обґрунтування теоретичних, нормативних, історико-педагогічних засад розвитку соціального партнерства між державою, закладами вищої освіти та роботодавцями у Федеративній Республіці Німеччина. Дисертація Петрової Софії Олексіївни «Тенденції розвитку дуальної системи вищої освіти Німеччини», подана на здобуття ступеня доктора філософії повною мірою відповідає чинним вимогам, які висуваються до кваліфікаційних робіт зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, вимогам до оформлення дисертаційних досліджень, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року. Враховуючи зазначене, Петрова Софія Олексіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач відділу
зарубіжних систем
педагогічної освіти і освіти
дорослих Інституту
педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України

Наталія АВШЕНЮК

